Sok hűhó – és még valami

[1]

Sok hűhó – és még valami

Shakespeare: Sok hűhó semmiért. JESZ

A képlet adott: szinte biztos, hogy biztosra mehetünk, s a jó kezdetet jó vég követi. Aztán a végén, nem is olyan sokára kiderül: csak szinte van így. De haladjunk sorjában.

Shakespeare 1598-ban, egy évvel A windsori víg nők után, hárommal a Hamlet előtt írt Sok hűhó semmiért című vígjátéka valóban rendkívül ígéretes szituációval indul. Don Pedro, Arragonia hercege érkezik kíséretével a kies Messinába, ahol Leonato, a kormányzó a maga és egész udvarának meleg vendégszeretetével, őszinte örömmel és barátsággal fogadja. A háznép által nagy izgalommal várt küldöttség diadallal vonul be, sikerrel megvívott, győztes harcokkal a hátuk mögött. A vitézségben kitűnő fiatalok közt ott van Claudio, az ifjú firenzei gróf, és Benedetto, a páduai nemes ifjú is. Nélkülük a megvívott csaták sem voltak elképzelhetők - Claudioról például megtudjuk, hogy már-már oroszláni tetteket vitt véghez -, mint ahogy az elkövetkező napok vigasságaiban is minden bizonnyal kulcsszerepük lesz.

Siker, barátság, fiatalság, szerelem, jókedv, a létezés élvezetének reneszánsz életöröme, felszabadult, felhőtlen életöröm uralkodik a szíveken – sok-sok vigasságot, játékos napokat ígérve.

Arra sem kell sokáig várni, hogy kiderüljön, a hős Claudio gyengéd érzelmeket táplál a szép Hero, Leonato lánya iránt. Udvarlásbeli félszegségében – a kardforgatás könnyebb mesterség tudniillik -, maga herceg siet segítségére, úgy, hogy egy álarcosbálon az ifjú vitéz nevében fölkelti Hero érdeklődését, hogy ezután igazi szerelmese rendelkezésére bocsássa. Adhatna ez is, de az évődésre, tréfára, ugratásra mégsem ez adja igazán a lehetőséget, hanem Benedettonak, és Leonato unokahúgának, a talpraesett Beatricének a kettőse. A szókimondó hölgy, aki igazi egyéniség, és a szerelemtől, a hölgyekkel való kapcsolattól, azok feltételezett állhatatlansága miatt elvi szempontból is irtózóifjú páduai minden találkozása a többiek frenetikus tetszését vívja ki. Minél inkább, amikor is néha több mint érdes, s egymást ötletesen pocskondiázó párbeszéd bontakozik ki köztük, annál inkább adódik alkalom a többiek részéről is további ugratásokra és a harsány jókedvre.

A „tiszta" vígjáték a legideálisabb esetben is legfeljebb csak megközelíthető. Feltétlenül így van ez akkor a Sok hűhó… /tehát Shakespeare/ esetében. Valamilyen mértékben mindig számolni kell/lehet, és nem is csak elnézhetően ártatlan fogyatékosságokkal. A hibák, „rosszaságok", önellentmondások, vétlen vétségek, szerencsétlenségek, véletlenek következtében a vígjáték derűs világára hirtelen árnyék vetülhet, s a rend bármikor magában hordhatja összeomlásának lehetőségét. A dolgok, szereplők ilyennek vagy olyannak „tűntek", de kiderül: önmaguk látszatában élő mások. Mindez együtt járhat az élet/lét bizonyos fokú álomszerű megélésével, az álomra utalás a Sok hűhóban is előfordul, a belőle való felébredés nehezen megjósolható fordulataival. A legnyilvánvalóbb különböző szintű fogyatékosságok/ önellentmondások az emberi természetben lelhetők fel/keresendők. Bőven van ebből a Sok hűhóban is, mégpedig rendkívül szórakoztató, valóban „vígjátéki"/ az asszonyok férjeik utáni vágyakozása, a szerethető szabadszájúság, az örök tehetetlenkedése, a barátok évődése, Beatrice és Benedetto riposztjai stb./ De ezek mellett Don Juané és ahogy később kiderül Claudioé már komolyabban veendők. Érezhető, hogy valahol a háttérben, egyre vészjóslóbban sötétlenek az árnyékok, valami elháríthatatlanul rossz lehetőségét is sejtetve, s észbe juttatva azt, ha ez a történet jól végződik, akkor vígjátékról van szó, de ha mégse - akkor valami másról is akár. Don Juan és emberei /Boracchio, Corrado/ a „sötét" alakok. A gróf önképe rendíthetetlen: önmagát öntörvényűnek tartja /"én nem tudok színlelni"/, képtelen *alávetni magát*, mint ahogy a hálaérzet is idegen számára, s nyilván a törvénytelen gyermekségből következően van kisebbrendűségi érzése hercegi bátyja iránt, mint ahogy hatalomvággyal elegy féltékenysége is, amely utóbbi érzést a gyűlöletig ható erővel Claudio irányában táplálja. Az emberei által kieszelt és jól megfizetett csel beválik, Herot sikerül in flagranti gyanúba hoznia, így a lakodalom meghiúsul, és ki jobban, ki kevésbé, de mindenki megszégyenül. Ezek után pedig az eddig kétesélyes történet mintha végleg a tragikus vég felé vezető útra kanyarodna el.

Az „eredetiben", a Shakespeare-változatban, habár a gyanú szele meglegyinti a nézőt a rossz véget illetően, mégis minden megnyugtatóan végződik, és ugyan messze nem tanulságok nélkül, mert meg kellett fizetni érte, de helyreáll a rend, s minden úgy történik, ahogy történnie kell. Az ármányra fény derül, a jó s a rossz helyén van, a fiatalok boldogok lehetnek, és senkinek sincs oka az elégedetlenségre. A JESZ társulata által játszott Sok hűhó… azonban, a jelzett ponttól átdolgozott változat az eredetihez képest egész másképpen fejeződik be. Az átdolgozás szerint, amely Keresztesi József és Tóth András Ernő /a darab rendezője is/, munkája, a Sok hűhó… mindenki boldogtalanságával végződik. Mert az történt ti., hogy Benedetto, az igazságtételhez – unokanővérét ért gyalázat miatt – ragaszkodó, amúgy szerelmessé vált Beatrice követelésére lelövi Claudiót. A jó vég ezek után nem jöhet létre. A szín sötétségbe borul, csak a gyertyák sápadt fénye világít, s az történéseket eddig szelíd tekintettel végigkísérő montepellegrínói Szűz Mária szobra is végleg magára marad külön mécsesei hallgatag fényességében.

Ahogy Tóth András Ernő a vele készült interjúban mondja, az új olvasat, ötlet „merőben szokatlan". Ezzel egyet lehet érteni, mint azzal is, hogy itt, ti. a darabban a vígjátéktól nem várt elágazások történnek. Shakespeare műveiben, mint itt is, valóban gyakran keveredik a tragikus és a komikus, azaz a komédia és a tragédia nem jár feltétlenül külön utakon. Valószínű, hogy az átdolgozás is ezt a tényt/felismerést hasznosítja.

A néző számára azonban fennáll a dilemma, melyik változatot fogadja el, és hogy miért.

Mindkét „változatnak" megvan a maga logikája. Az eredeti szerint minden fogyatékosság, hiba, bűn ellenére, s azt se feledjük, hogy a reneszánsz idejében vagyunk!, az elrontott javítható /maradt rá esély/ s mindenkiben van /kell, kellene, legyen/ annyi jó, jóra való, hogy a rosszat meghátrálásra késztessék – ennek időtartama persze bizonytalan. Ha ez így van, akkor érvényesülhet a megbocsátás, amit itt kulcsfogalomnak tarthatunk, s ami egyáltalán nem passzív reakció, mert

értékét az adhatja meg, s megadja, ha mögötte ott van a dolgok ellentmondásosságának, akár fenyegető összetettségének megélése, tapasztalata, és az azokon felülemelkedni képes erkölcsi erőfeszítés céltudatossága.

Az átdolgozott változat szerint a fogyatékosságokban testet öltő árulás /testvér, barát, szerelem, de a haza is ide tartozik/ olyan mértékű, amelynek következményei nem védhetők ki, és így a káoszhoz, a megsemmisüléshez vezetnek. Vannak dolgok, „ügyek" /testvéri, baráti viszony, szerelem, vagy pl. hazáé / amelyeknek értékét, *létét* az adja/teremti meg, hogy az ember a maga *létével*, a maga teljességével belehelyezi magát, azonosul vele, s tudva azt, hogy a kapcsolat kölcsönös, ehhez nem szab, mert nem szabhat feltételeket. Ha ezt nem teszi meg, s ha mindezt felfüggeszti, tudva, tudatlanul, s hebehurgyaságból, gyűlöletből, vagy ki tudja miért, ilyen-olyan alkukba, kalkulációkba bonyolódik, akkor árulást követ el, s ez akár a fennforgó ügy pusztulását is eredményezheti.

A Sok hűhó-ban nem egy ilyen lehetőség van, amelyek összeadódhatnak, és hatásukban ellenőrizhetetlenné válhatnak. A legnyilvánvalóbb a Jago-rokon Don Juan elvakultsága /mint ahogy az őt kiszolgálók romlottsága, és sajnos bárkiről is legyen szó: a megtéveszthetőség stb./, aki tetteivel kapcsolatban szívesen hivatkozik az őszinteségre. Igaz, hogy ez a magatartás alkalmas arra is, hogy kiugrasszon rejtett indulatokat, takargatott hibákat, leleplezzen, s több mint gyarlóságokat /l. Claudio „igazságtétele" Hero ellen, vagy sokak hiszékenysége akár, de alkalmatlan arra, hogy bármit is a helyére tegyen, *helyre* hozzon – persze ha az elrontottságok miatt ez, mint lehetőség még egyáltalán számon tartható.

Az Don Juan-i ármány, és a harcterek hősének, de valamiféle látszatéletet élő Claudionak a tette, aki úgy szerelmes, hogy más hódítja meg számára szíve hölgyét, ill. a rágalmat készséggel elhiszi, azaz saját hibáit meghaladva belemegy a csapdába, és/aztán a „menyasszonycserébe", megoldhatatlan feladat elé állítja Herot. Az ő helyzete a legnehezebb: el kell viselnie a nyilvános megszégyenítést, ezzel együtt őszintén átélt boldogsága sárba tiprását, a halál-élményt, amely még így „virtuálisan" is ijesztő, s végül tanúja annak is, hogy ő - nem ő, hanem más, fölcserélhető, ami egyenlő azzal, hogy Claudio ismét olyan mértékben rajong érte – hogy lemond róla. Ezért számára nincs más választás, mint örökre elbúcsúzni a felkínálkozó /látszat/ - boldogságról. Azaz: búcsú a látszatoknak – így is mondható.

Mindez jól követhető, s noha az itt látott változat visszamenőleg és nem jelentéktelen mértékben terheli, ill. át is írja mindazt, ami eddig történt /pl. a boldogságvágy és nem csak reneszánsz ideája, gyakorlata, aminek azért ismét csak helye kellett, kellene legyen valahol/, a következetesség nem tagadható az átdolgozás logikájából. Mint ahogy nehezen tagadható az is, hogy a kor, a jelenkor hangja mindebből ne lenne kihallható /maradhatnak-e még illúzióink?/, s nem alaptalanul - de nem elfojtva a valami más iránti vágyódást.

Végül is, ha úgy tetszik, mindezekkel együtt vagy mindezeknek ellenére, meggyőző hatású, sodró lendületű előadást láthattunk. Az vasoszlopokkal osztott térben, ahol színes luftballonok jelképezik a rejtőzésre alkalmas lombokat, fordulókat /díszlet: Győri Bianka/, karddal, és/vagy szerelem- valamint kalandvággyal ajzott fiatalok diktálják a ritmust, amit az idősebbek is kénytelenek követni. Ezt legalább is tudomásul veszik, de bizonyos korlátok között nincs is ellenükre, így aztán a külső és belső ajzottság átlényegíti a nem ritkán dobozos sört iszogató, és leginkább mindennapjaink utcai ruhájában /jelmez: Herczig Zsófia/, szép, barokk zenében otthonosan tempózó szereplőket. Ahogy a rendező is kiemeli, a térhasználat, a vizuális világ, a játékmód egyszerűsége közel hozza, s egyszerre teszi átláthatóvá és talányossá - valamint élvezetessé a helyzeteket. A titkos kihallgatások, cselek, helycserék nem egyszer eredményeznek emlékezetes, élményszerű pillanatokat, mint például a Benedetto becsalizására szövetkező négyes esetében, aminek folyományaképp a szerelembe ejtendő, érzéseivel szembesülni kénytelen ifjú a szó szoros értelmében nem találja a helyét.

A társulat minden tagja élvezi a játékot, a felszabadult komédiázást, vagy a meglepetésekből és a meghökkentő összefüggésekből adódó fordulatokat. Don Pedro /László Csaba/ tekintélyét az adja, hogy egyénisége rangja szintjére emelkedik, szeme villanásával is képes eligazítani, férfias határozottságával az egyensúly fenntartására, valamint a mértékre is ügyelve. Leonato /Inhof László/, az apa, majdnem tökéletesen rendíthetetlen oszlop, kár, hogy csalódnia kell, igazán megérdemelné, hogy boldog örömapa legyen. De emlékezetes pillanatokat őrizhetünk a kormányzó öccse, Antonio /Mikuli János/ szorgosan kontrázó igyekvéseit, ill. a csetlő-botló, de azért az igazságot vitézül napvilágra segítő polgárőrök /Pásztó Renáta, Vlasits Barbara/ szórakoztatóan szamárkodó, ügyetlen hősiességét, mint ahogy az asszonyok csiklandós bohóságait illetően is.

A fiatalok közül a „sziporka-háború" egyik hőse Benedetto szerepét nagy kedvvel, energikusan

játssza Zakariás Máté, s arckifejezése például, amikor rádöbbentetik igazi érzelmeire, igazán emlékezetesen érzékelteti belső átalakulását. Méltó párja az olykor már-már nyerseségig ható élvezettel riposztozó Beatrice /Hollósi Orsolya/, akinek ellenkezéseit, majd odaadását is egyéniségének erejében gyökerező őszintesége hitelesíti. Kedvese barátjának, Claudionak /Arató Ármin/, azért kell csalódnia, mert, mint ahogy láthatjuk, túlcsorduló érzelmei, és vitathatatlannak érzett igazságérzete elveszi tőle tisztánlátását. Az ő kedvesében, Heroban pedig /Balogh Zita Mária/ semmi komplikáltság sincs, ő csak boldog akar lenni.

Don Juan /Ágoston Gáspár/ pedig, akiben elemi ösztönök táplálják a gyűlöletet, azért lehet igazán ijesztő, mert akciói során intellektusát is kíméletlen elszántsággal hozza a legmagasabb üzemműködésbe.

A darab végén, amikor mindenki magára marad, Benedetto és Beatrice egy kissé félrevonulva burkolóznak magányukba. A rosszaságnak, és a hibáknak olyan jól szervezett elegye vesz körül téged, mondta az imént párjának Beatrice, hogy oda senki sem léphet be csak én.

Most fejét Benedetto vállára hajtva hallgat. Egymásra találásuk során sok mindenről sikerült föllebbenteni a fátylat, de azért marad még jócskán, amit a sötétség leple borít. Hiába, a végigjárt út is talányos, és bármit is teszünk, a végeredmény mellett ott van valami más is.

Tóth Károly

Forrás webcím:https://jesz.pte.hu/sok_huho_es_meg_valami

Hivatkozások
[1] https://jesz.pte.hu/sites/jesz.pte.hu/files/styles/large/public/dsc_2659_0.jpg?itok=YWo4S6M8